

A black and white photograph of a modern building. The building features a long, horizontal glass facade supported by a series of thick, angled concrete columns. The structure is elevated, creating a sense of openness. In the foreground, there is a paved area and some low-lying vegetation. In the background, other buildings and trees are visible under a clear sky.

Zolang we vertellen...

Verhalen over 80 jaar vrijheid van
bewoners en medewerkers van de Lunette

mei 2025

Inleiding

In dit boekje delen bewoners, medewerkers en vrijwilligers van de Lunette hun herinneringen aan de oorlog, hun gedachten over vrijheid, en de levenslessen die zij meedragen. Sommigen spraken uit eigen ervaring, anderen gaven woorden aan de verhalen die hun ouders en grootouders hun vertelden. Elk verhaal is uniek, maar ze dragen allemaal een boodschap die gehoord moet blijven worden.

De stemmen in dit boekje zijn soms helder, soms breekbaar, maar altijd oprecht. Ze vertellen over angst en honger, over verlies en veerkracht, over hoop en het diepe verlangen naar vrede. En ze herinneren ons eraan dat herdenken belangrijk is, niet alleen op 4 en 5 mei, maar elke dag dat wij in vrijheid leven.

Dit boekje is gemaakt om te bewaren, te delen, en misschien af en toe nog eens open te slaan. Voor wie wil luisteren. Voor wie wil voelen. Voor wie wil blijven herinneren.

Met veel dank aan alle mensen die hieraan hebben meegewerkt. Allereerst de mensen die hun verhalen met ons hebben gedeeld en aan Frank Mossink voor zijn ondersteuning en hulp, maar vooral voor de mooie foto's!

Comité 4 en 5 mei

Wimar Jaeger

Voorwoord

Tachtig jaar leven we in Zutphen in vrede. Een vrede waarvoor heel zwaar werd gevochten, door onze ouders, grootouders en overgrootouders. Gedurende die 80 jaar vrede hebben veel mensen de hele tijd terug moeten denken aan de oorlog en de verschrikkelijke dingen die er toen zijn gebeurd. De oorlog was dan wel voorbij maar de herinnering klopt nog ieder dag aan de deur. Oorlog doet niet alleen pijn op het moment zelf maar nog generaties lang daarna.

Daarom moeten we zorgen dat we de vrede voor altijd behouden. Want een oorlog dat nooit weer. Daarom moeten we de verhalen van toen blijven doorgeven aan de kinderen. Want de herinnering van toen is een les voor nu! Daarom moeten we de slachtoffers van toen herdenken. Want de doden vielen niet voor niets!

Ik ben dan ook blij dat iedereen in dit boekje zijn herinnering heeft gedeeld, zodat de kinderen van morgen kunnen lezen waarom de oorlog zo verschrikkelijk was, zo'n grote rol in ons leven daarna speelt en natuurlijk nooit weer mag gebeuren. Laten we elkaar beloven de verhalen te blijven vertellen. Want reken erop dat onze kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen heel graag de verhalen van vroeger willen kennen!

Dank u wel dat u uw verhaal heeft gedeeld!

Wimar Jaeger

Burgemeester Gemeente Zutphen

Riekje, Hetty en Regina

80 jaar vrijheid en het ontstaan van dit boekje

Het begon allemaal vijf jaar geleden toen er ter gelegenheid van 75 jaar vrijheid voorbereidingen plaatsvonden voor de herdenking met de bewoners van de Lunette. Hetty, Riekje en Regina waren destijds medewerkers van deze locatie die toen nog onder Sutfene viel. Ze besloten vanuit hun betrokkenheid als vrijwilligers een 4 en 5 mei Comité op te richten omdat er op dat moment geen andere activiteiten rond deze belangrijke dagen werden georganiseerd.

Maar de eerste golf van de corona-epidemie gooide roet in het eten en daarmee kwamen alle voorbereidingen stil te liggen. Om toch iets te kunnen doen voor de bewoners kregen alle mensen een houten tulp en een boekje met daarin teksten van liedjes. Deze liedjes zijn de dames op 5 mei buiten op straat voor de Lunette gaan zingen waarbij veel bewoners vanaf hun balkon mee konden genieten en mee konden zingen. De dag ervoor op 4 mei hadden ze op dezelfde manier buiten het Wilhelmus gezongen. Toen was er een trompettist die het zogenaamde Taptoe signaal speelde, voorafgaand aan de twee minuten stilte. Het werd een indrukwekkend en voor sommigen emotioneel moment. Veel bewoners stonden op, sommigen uit hun rolstoel en zongen met de hand op hun hart mee.

De viering van 4 en 5 mei betekende voor de bewoners heel veel en was daarmee een enorm succes. Mede daardoor besloten Hetty, Riekje en Regina om jaarlijks vorm te blijven geven aan deze belangrijke viering. Dit jaar staan we stil bij 80 jaar vrijheid en dat leek hun een mooie gelegenheid om stil te staan bij dit thema en verhalen van bewoners en medewerkers van de Lunette te verzamelen en deze te bundelen in dit boekje.

Wilhelmus van Nassouwe

Marnix van St. Aldegonde

N.N.

$\text{♩} = 120$

Wil- hel- mus van Nas- sou- we ben ick van Duyt- schen bloet. Den
Mijn schild en- de be- trouw- en sijt ghy, o Godt mijn Heer. Op

va- der- lant ghe- trou- we blyf ick tot in den doet. Een
u soo wil ick bouw- en ver- laet mij nim- mer- meer. Dat

Lunettekoor over vrede

Tijdens het oefenen met het Lunettekoor vroegen we de mensen wat vrede voor hen betekent. Ze hoefden er niet lang over na te denken en kwamen meteen met antwoorden, die hieronder zijn weergegeven.

Geen oorlog

Je gedachten kunnen uitspreken

Vrij zijn

Vrijheid blijheid

Dingen doen die je wilt

Dat je kinderen en kleinkinderen geen oorlog meemaken

Vrijheid van meningsuiting

Taart

Zijn wie je bent

Blij dat we hier mogen leven

Samen zingen

Samen dingen ondernemen

Geen onderscheid in religie, ras, gender

Foeke Plat

Bevrijding in Sneek

Ik ben geboren op 13 april 1942 in Sneek. Mijn vader was elders ondergedoken maar het verhaal gaat dat hij me kort na mijn geboorte in zijn armen gehouden heeft. Het einde van de oorlog had ik bijna niet beleefd door de ernstige besmettelijke ziekte difterie ook wel kroep genoemd.

Gelukkig ben ik toch nog hersteld. Aan het eind van de hongerwinter ,1944-1945, die overigens in Sneek niet zo zwaar ervaren werd, liep de oorlog op z'n eind. Mijn broer, die twee jaar ouder was dan ik, vertelde me dat er een oploop was in de straat waar wij woonden. Iemand riep: "De Duitsers hebben de Waag in de fik gestoken." Het Waaggebouw was een prachtig gebouw in het centrum van de stad. Kort daarna sloften de Duitse troepen met zwaar beladen karren richting het oosten.

En toen kwamen de Canadezen! Ik herinner me nog goed dat ik van een soldaat een heel stuk wit brood kreeg. Op een holletje naar huis en daar hebben we met z'n allen deze heerlijkheid gedeeld.

Ook zag ik de tanks binnen rollen. Een beeld dat ik nooit meer vergeet. Mijn opa was hoofd van een school en in die school werden bevrijders ondergebracht. Voor mij een bijzonder gebeuren want ik kreeg kauwgom en snoep ! De bevrijding werd uitbundig gevierd met veel vlaggen en zang.

Oorlogsherinneringen van 102 jarige

Toen in 1940 de Tweede Wereldoorlog uitbrak was ik 17 jaar en oudste van een gezin met negen kinderen in het Twentse Borne. Aan het eind van de oorlog waren we met elf kinderen. Onze vader was aannemer en een zorgzame vader die ons zo veel als mogelijk beschermde. Maar ook hij werd opgeroepen zich te melden om naar Duitsland gestuurd te worden om daar te we gaan werken. Gelukkig deed iemand anders een goed woordje voor hem en hoefde hij niet van huis weg. Dat op zich was een echt wonder. Mijn broers die gaandeweg ook op de leeftijd van uitzending kwamen, konden zich in de werkplaats schuil houden voor razzia's. Op de oprit naast het huis werd [ongevraagd] een veldkeuken geplaatst voor Duitse soldaten. Hiervoor kregen we wel gratis stroom geleverd. Mijn ouders probeerden ons weg te houden van deze soldaten, die er ook niet om gevraagd hadden om mee te vechten. Zij maakten zich ernstig zorgen maakten over hun families in Duitsland als er weer bommenwerpers overvlogen naar hun thuisland.

Na het bombardement op Rotterdam op 31 maart 1943 werden er kinderen op een boerenkar het dorp ingereden die zwaar vermagerd waren. Met hooguit een dun jasje en met nauwelijks schoenen aan hun voeten. De vraag was wie of er zo'n kindje wilde helpen en ja, één mondje meer of minder was gelukkig geen probleem voor ons gezin. Rietje, ons "Rotterdamertje", een mager meisje van 7 met een gezwollen buikje van de bloembollen die ze uit nood had moeten eten, kwam bij ons wonen. Ondanks dat alles vreemd was voor haar, was ze een zorgeloos en gelukkig kind. Haar vriendinnetje werd in het gezin van de slager opgevangen. Hoewel dat er minder te eten was, hebben wij geen honger gekend. Er was altijd wel een familielid die iets over had. Tot op de dag van vandaag hebben we nog altijd contact met de kinderen van Riet.

Rond 1 april, tijdens het paasweekend in 1945, reden onze bevrijders, Canadese soldaten, over de Hengelose weg voor ons huis langs. Wij waren weer VRIJ !! Op de Oude Hengelose weg, die daar parallel aan liep, vluchtten op datzelfde moment de Duitse soldaten naar de grens. Een aantal jaren later zijn we met het complete gezin in een bus naar Duitsland gegaan, op bezoek bij twee van hen. We werden warm onthaald door Alwis en Philip, die ook weer met hun gezinnen herenigd waren. Met hen zijn we ook altijd in contact gebleven.

A black and white photograph of an elderly woman with short, curly hair and glasses, sitting in a wheelchair. She is wearing a patterned jacket over a dark top and a necklace with a circular pendant. To her right is a small table with a potted plant and various personal items. The background consists of curtains.

mw Rijsemus

mw van Reen en dhr Hodes

Herinneringen van mw van Reen en dhr Hodes

Meneer Hodes kwam uit een gezin van tien kinderen en was zeven jaar oud toen de oorlog was afgelopen. Hij vertelt dat hij destijds in Delden woonde. Ten tijde van de oorlog was schoolgebouw in beslag genomen door de Duitsers en daarin bewaarden ze allerlei goederen als olie, sigaretten en sigaren. Op een dag hadden de Duitsers alle artikelen op een grote platte kar buiten gelegd toen er een jongen die hij kende, langskwam en daar iets van wilde wegpakken. Even later werd deze jongen voor zijn ogen door zijn benen geschoten. Hij zou het nooit vergeten. Een andere verhaal dat hij zich herinnert is dat hij van een aantal Canadezen sigaretten kreeg. Hij rookte er samen met een vriendje een aantal achter elkaar op en werd er zo ziek van dat hij nooit meer heeft gerookt. 'Dus dankzij de Canadese ben ik geen roker geworden', zo vertelt hij .

Mevrouw van Reen woonde destijds in Loenen en heeft geen actieve herinneringen aan de oorlogstijd, daarvoor was ze te jong. Wel heeft ze fijne herinneringen aan de periode na de bevrijding. Ze vertelt hoe haar vader altijd mensen in huis nam en zo ook een aantal Canadezen. Een van die Canadezen had zelf een kleindochter die hij langere tijd niet had gezien, en die erg op haar leek. Ze herinnert zich hoe deze man altijd lief voor haar was en ze bij hem op schoot mocht zitten. 'Als deze mensen er waren was het altijd feest, een van hen nam vaak een gitaar mee'.

Betekenis van vrijheid door Renate Wassink

Er is mij gevraagd of ik wil opschrijven wat vrijheid voor mij betekent. Nou, dan begint het nadenken en schieten er veel gedachtes door mij heen nu we richting de jaarlijkse 4 mei herdenking, 5 mei viering gaan en de huidige situatie in de wereld. Tegelijkertijd denk ik: laat ik het simpel en klein houden en bij mijzelf, want per slot van rekening ben ik maar een kleine stip op deze aardbol, of toch niet? Het begint toch altijd bij jezelf, wie je bent, wat je doet en zegt en welke overtuigingen je hebt t.a.v. wereldse zaken. Wat zijn je normen en waarden en wat heb je in je opvoeding meegekregen. Het vormt je en neem je mee in je leven en kan veranderen door allerlei invloeden, oorzaken en overtuigingen.

Ik ben geboren en opgegroeid in een land waar je volop keuze en vrijheid hebt in scholing, beroep, vrijetijdsbesteding, geloof, gezin en gezondheidszorg. Het is zo vanzelfsprekend omdat ik ook nooit anders heb gekend. Nu ik er langer over nadenk is vrijheid dus iets waar ik dankbaar voor ben maar tegelijkertijd weet ik ook dat ik zelf afwegingen moet maken. Het begint dus altijd bij jezelf en hoe zich dit binnen een samenleving tot elkaar verhoudt. Respecteer je elkaar, blijf je in gesprek met elkaar i.p.v. tegenover elkaar. Bij ons thuis werd altijd op 4 mei de 2 minuten stilte gehouden. Herdenken wie er voor onze vrijheid gestreden hebben en ik ben dit met mijn gezin ook blijven doen dus geef dit weer door.

Thuis werd er door mijn moeder verhalen verteld over de oorlogsjaren, die zij als klein meisje heeft ervaren. Ze vertelde o.a. dat zij uit de binnenstad van Deventer gevlucht waren vanwege de bombardementen van het spoor en naar een boerderij ergens buitenaf gingen. Daar verbleven zij tot het einde van de oorlog. Iedereen op de boerderij kreeg een taak op het moment dat er onweer was of bommen vielen. Afsproken werd wie een mes of schaar moest pakken om dieren te bevrijden, bezittingen moest meenemen en de onderduikers in veiligheid zou brengen. Maar er was ook stil verdriet waar niet over gesproken werd. Vaag wist ik iets van een verhaal waar ik ongeveer 10 jaar geleden achter kwam door een artikel in de krant. De broer van mijn opa zat in het verzet. Toen hij zijn gestolen fiets terug wilde halen, werd hij opgepakt door de Duitsers. Dagen later werd hij doorzeefd met kogels teruggevonden in een weiland. De begrafenis werd door de Duitsers gedaan dus moest mijn opa stiekem op veilige afstand toekijken. Hij werd jaren na de bevrijding herbegraven. Ook de andere broer van mijn opa is omgekomen op een marineschip in de Javazee. Daarmee had hij beide broers verloren maar heeft hier nooit over gesproken....stil verdriet!

Dit zijn verhalen en dingen die mij bijblijven. Deze vertel ik ook weer aan mijn kinderen. zodat ook zij beseffen dat vrijheid niet iets vanzelfsprekend is. Je kunt er zelf wat aan doen en ook weer doorgeven!

Renate Wassink

Arend Zeevat

“Geweld eindigt waar liefde begint”

Hij heeft geen persoonlijke verhalen over de jaren 40/ 45, maar wel over zijn zoektocht naar vrede, naar vrijheid waarbij bovenstaande woorden Dhr. Arend Zeevat hebben geholpen om in zijn leven steeds meer te ontdekken en te ervaren wat werkelijke vrijheid, werkelijke vrede betekenen voor hem, nl: “vrij zijn om jezelf te zijn” Arend is daar heel duidelijk in: vrijheid betekent voor hem `dat je vrij bent van iedere vorm van dwang: zowel in de innerlijke alsook in de uiterlijke wereld waarin wij ons bevinden. Hij vertelt dat hij gelooft dat de uiterlijke wereld een reflectie is van onze innerlijke wereld. Met andere woorden: het feit dat veel mensen zoveel innerlijke onrust meedragen en geen innerlijke vrede in en met zichzelf ervaren, maakt dat er zoveel oorlogen in onze wereld plaatsvinden. Volgens Arend gaan vrede en vrijheid hand in hand: een spirituele reis naar India heeft hem doen inzien dat er pas heling in en met jezelf kan zijn als er ook eenheid in en met jezelf wordt ervaren. Vanuit een diepe bewogenheid vertelt hij dat ‘oorlogen zo zinloos zijn.

Hij heeft zelf de oorlog niet meegemaakt, en thuis werd er niet of nauwelijks over gesproken. Maar heel stellig zegt hij dat wij mensen kennelijk niets geleerd hebben van die vreselijke Tweede Wereldoorlog. ‘En’, zo vervolgt Arend: ‘mensen worden door aardse vertegenwoordigers van machtsbelangen op manipulatieve wijze gedwongen een keuze te maken en daarmee gedwongen de bestaande verdeel en heerspolitiek in stand te houden. Terwijl op geestelijk niveau de mensheid één geheel is’.

Door een proces van ‘rebirthing’ is hij zich meer en meer gaan verdiepen in die Tweede Wereldoorlog, en ging hij steeds meer een diepe verbondenheid met de verzetsgroep ‘die Weisse Rose’ voelen, een verzetsgroep waarin de verzetsstrijdster Sophie Scholl een grote rol heeft gespeeld, en door wie Arend meer en meer de zinloosheid van oorlog is gaan beleven, en meer en meer ten diepste is gaan geloven dat geweld slechts eindigt daar waar liefde begint. Op mijn vraag hoe hij die liefde ervaart, vertelt Arend dat hij zich door Christus gedragen voelt. De Christus die in zijn hart woont en elke vorm van religie overstijgt en voor hem ‘de kracht van de liefde is’ , waardoor hij steeds meer de vrijheid heeft verworven om zichzelf te zijn.

In gesprek met mw Emmy Batteké-Bijker over 80 jaar bevrijding

Zij vertelt: “Bij 80 jaar bevrijding denk ik aan de vele slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog en aan “nooit meer oorlog”! Tegelijkertijd denk ik aan de vele slachtoffers die er nog steeds overal ter wereld vallen ten gevolge van oorlog en geweld. Zelf heb ik de Tweede Wereldoorlog niet meegemaakt zodat ik er ook geen persoonlijke herinneringen aan heb.

Wel denk ik veel na over vrijheid en vrede. Vaak denk ik aan de vele onvrijheden die er zijn in de wereld, en hierbij denk ik dan niet alleen aan oorlog, maar ook aan onderdrukking van vrouwen en huiselijk geweld. Vrijheid geeft je de mogelijkheid om keuzes te maken.

Bij vrede gaat het naar mijn mening om harmonie en begrip vanuit je hart, waarbij ‘echt’ luisteren een belangrijke rol speelt. Bij vrijheid en vrede gaat het m.i. om keuzes maken en om groei. Zo kan er verbondenheid ontstaan tussen mensen en naties; hoe dan ook: vrijheid en vrede beginnen altijd bij en in jezelf: ‘ “Denk mondiaal en handel lokaal!”

mw Batteké-Bijker

Jan en Tjitske Feith

Ervaringen en herinneringen van Jan en Tjitske

Op 28 april 1939 werd kleine Jan op Curaçao geboren uit een Ost Pruisische moeder en Nederlandse vader. Deze was als politieagent daar voor vier jaar gedetacheerd. Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden alle verloven ingetrokken. Dit had tot gevolg dat er nauwelijks contact was met de familie ver weg. In 1946 maakte Jan voor het eerst kennis met zijn opa en oma. De moeder van Jan was met haar familie gevlucht en via Polen en Duitsland uiteindelijk op 17- jarige leeftijd als stoepmeid bij een voorname familie aan de Coehoornsingel aangenomen. Daar klom ze in negen jaar tijd op tot kamerbediende. Ook haar familie was zo ongeveer uit het zicht verdwenen door toedoen van de oorlog binnen Europa. Wel werden er pakketjes naar Nederland verstuurd, waarvoor Jan uren in de rij moest staan op het postkantoor voordat ze afgegeven konden worden. Het enige wat Jan aan geweld is bijgebleven, zijn de beschietingen van schepen met kanonnen. Dit had te maken met de Isla raffinaderij uit Venezuela en op Curaçao. Om olie werd dus ook gevochten.

Tjitske zag in 1943 het levenslicht. Zij werd geboren in Brummen en groeide op in een groot dubbelhuis met opa en oma en twee inwonende vrijgezelle tantes. Vanwege de grootte van het huis kregen ze twee Duitse soldaten ingekwartierd. Haar ouders waren nog jong en zaten allebei in het verzet. Vader moest zich regelmatig elders schuil houden en moeder was koerierster. Opa was molenaar en kon door al zijn contacten met boeren in de wijde omgeving altijd wel aan eten komen. Voor de familie van oma in Delft was dat een ander verhaal. Twee zussen van oma en een onbekende man kwamen bij hen met een lege kinderwagen om voedsel te halen. Eerst moesten zij alle drie een paar dagen bijkomen van de barre tocht en ook weer aansterken met goed eten voor ze terug konden lopen. Ze hebben helaas de wagen met voedsel niet bij hun familie kunnen brengen. Vlak voor Delft werd alles geconfisqueerd door Duitsers. Toen de opa in Leeuwarden overleed, wilde vader daar natuurlijk naartoe. Twee dagen was hij onderweg met de trein die regelmatig beschoten werd. Iedereen sprong er dan uit en zocht dekking in greppels en dergelijke. Ook de terugweg was niet zonder gevaar. Liftend ging hij stukje bij beetje terug naar Brummen.

Op de fiets van Amsterdam naar Zutphen

Al pratend over vrijheid vertelt mevrouw Bronkhorst hoe ze afgelopen jaar tijdens de jaarwisseling zich ervan bewust was dat er vandaag de dag eigenlijk helemaal geen vrijheid is. Ze doelde daarmee op de manier waarop mensen met elkaar omgaan, de levenswijze van mensen en de hulpvaardigheid. Daarmee omgaan vindt ze heel moeilijk. Zelf heeft ze haar hele leven veel voor mensen gedaan. Dat is nu geen vanzelfsprekendheid meer.

Uit de oorlogstijd herinnert ze zich hoe ze samen met haar zus in de tuin van hun huis in Amsterdam stonden en hoe haar vader geschrokken zijn vrouw riep toen hij in de lucht Duitse vliegtuigen over zag komen. Vrouw zei hij geschrokken. We zitten in de oorlog. Ze konden het nauwelijks geloven en toch was het waar. Al gauw raakte het eten in een grote stad op de bon en was er eigenlijk niet genoeg. Familie van hen woonden in de omgeving van Zutphen. Ze vertelt hoe haar grootmoeder hier destijds een kruidenierswinkel was gestart die was uitgegroeid tot een groothandel. En zo ontstond het plan dat zij samen met haar zus op de fiets van Amsterdam naar Zutphen zouden gaan om er gedurende de oorlog bij hun oom en tante te blijven. Daarmee waren ze verzekerd van voldoende eten. De eerste keer dat zij haar zus daar aardappelen en sperziebonen kregen, smulden ze daar heerlijk van, maar waren het al zo gewend om weinig te eten dat ze ziek werden van deze royale maaltijd. Uiteindelijk vond ze het een onverteerbaar idee dat haar ouders al die tijd in Amsterdam moesten blijven en te weinig eten hadden. Bovendien werd haar vader ziek en werd de situatie daar nog nijpender. In totaal is ze tweemaal op de fiets van Zutphen naar Amsterdam gegaan, zijtassen volgeladen met eten en een grote zak aardappelen op haar stuur. Haar vader was in die tijd hoofd van de luchtbescherming en zorgde dat zij een witte band om haar mouw kon doen waarbij er een zekere bescherming zou kunnen zijn als ze onderweg in de problemen zouden komen. Tijdens een van de fietstochten van Zutphen naar Amsterdam maakte ze van dichtbij mee hoe bommenwerpers een militaire colonne van de Duitsers bombardeerden. Van schrik heeft ze zich met haar fiets en al in een greppel laten vallen. Ze herinnert zich achteraf niet meer hoe ze daar weer is uitgekomen, maar gelukkig kwam alles goed. En ze was ongedeerd. Toen ze veilig aanbelandde bij haar ouders wilde zij graag dat ze daar even zou blijven. Ze besloot echter om dat niet te doen omdat dat ten koste zou gaan van de voorraad eten die ze zojuist had gebracht. Ze was toen slechts 14 jaar oud.

Lachend vertelt ze me dat ze ooit in die tijd een brief van haar vader kreeg waarin hij schreef dat als zij en haar zus terug zouden komen, de krokussen uit z'n buik zouden groeien en de tulpen uit z'n oren. Terugkijkend zegt ze over zichzelf dat ze een rijk mens is omdat ze altijd geluk heeft gehad. Ook zegt ze: hoe is het mogelijk dat ik altijd zoveel bescherming heb gekregen? Het heeft haar geloof alleen maar sterker gemaakt.

Margot Bronkhorst

dhr en mw van Rossum

De honger, de hoop...

Ze waren nog maar kinderen toen de oorlog begon: hij was drie jaar, zij pas één. De oorlog liet desondanks diepe sporen achter in hun herinneringen. Hij groeide op in Weesp als jongste in een gezin van acht kinderen. Hij herinnert zich nog goed toen de Duitsers kwamen, zijn broers gingen weg en hij werd alleen achtergelaten. "Ik klopte op de muur, zo bang was ik." Ik hoorde dat buiten geschoten werd. Zijn moeder nam hem mee op pad met een karretje met vier wielen, op zoek naar eten.

Zij, geboren in Hilversum, hoorde de vliegtuigen en de bommen. "Zij moest later als klein meisje zoeken naar kooltjes op het spoor dicht bij hun huis. Daarmee konden ze hun huis nog een beetje verwarmen in die koude winter," zo vertelt hun dochter, die ook bij ons gesprek aanwezig is. "Er was niets te koop. Haar vader had een lijstenwinkel en daar aten ze stijfsel. Ook likten ze de pannen uit in de gaarkeuken. " "Ik heb honger," zei haar broer telkens. Die woorden herhaalt ze nu nog, jaren later. Ze was zo vermagerd dat ze later naar een boerderij in Zwolle is gebracht om daar aan te sterken. Ze weet nog dat ze er melk moest drinken en dat vond ze helemaal niet lekker, zo vertelt ze.

Hij herinnert zich de soep die werd uitgedeeld in een plaatselijk hotel: één kommetje per persoon en ze moesten het ter plekke opeten. Maar zijn moeder had een slimme oplossing. In haar tas zat een grote pan, en stiekem goten ze de soep daarin om thuis met het hele gezin te delen.

Bevrijding betekende wittebrood, een groot feest, en vreugde op de Hilversumse hei waar voedsel uit vliegtuigen werd gedropt. Ze herdenken nog altijd op 4 mei. Ze hebben de verhalen gedeeld met hun kinderen. Nog altijd hebben ze de voedselbonnen uit die tijd bewaard, evenals zijn stamkaart, die in een lijstje wordt bewaard door hun dochter. "Dit mag nooit meer gebeuren," zeggen ze. "Onze kinderen en kleinkinderen moeten weten wat er is gebeurd en we hopen dat ze dit nooit zullen meemaken."

Lied van vertrouwen

Ria is een vrouw met humor, wijsheid en kracht. Geboren in 1940 in Amsterdam, heeft ze de oorlog als klein kind meegemaakt. Haar vader ging met een rode handkar over de Afsluitdijk om voedsel te halen voor het gezin. Ze hadden weinig geld, maar kwamen er doorheen.

“Ik heb het liever niet over de oorlog,” zegt ze, “dat roept te veel op.” Wat ze wél wil vertellen, is wat vrijheid nu voor haar betekent: gaan en staan waar je wilt, ook al werkt het lichaam niet altijd mee. “Soms voel ik me gevangen in mijn lijf, maar ik kan nog steeds zeggen wat ik wil.”

Ze grapt: “Waarom zijn bananen krom? Anders passen ze niet in hun jasje.” Dan glimlacht ze: “Zo is het met mij ook. Ik pas me aan.” Ria leeft met pijn, maar ook met kracht. Haar levenshouding? “Ik kies ervoor om er wat van te maken.” Dat is haar vrijheid.

Ze zingt zacht: “Wat de toekomst brengen moge...” Haar stem is breekbaar, maar vastberaden. Ze heeft veel meegemaakt: verlies, honger, oorlog. Haar vader werkte in de kolenmijnen en overleed jong. Haar ouders hebben alles voor hun kinderen gedaan. Nu, op haar kamer vol planten en bloemen, kijkt ze terug zonder bitterheid. “Ik ben tevreden. Je moet zelf kiezen hoe je met het leven omgaat. Dat is ook vrijheid.”

Het geloof geeft haar kracht. In het onbekende van morgen vindt ze houvast. “Er is altijd iemand die met je meeloopt.”

Ria Blankenzee

Antje Vreman

Na 70 jaar ontmoeten

Mijn naam is Antje en ik ben vernoemd naar mijn moeders zus Antje. Zij overleed toen mijn moeder zwanger was van mij in 1943. Zij liet man, twee zonen en Ineke van 5 jaar achter.

Tante Antje woonde dicht bij haar broer en gezin die een boerderij hadden en waar in de oorlog vaak onderduikers verbleven. Zo ook een joods meisje Rosalie die van tekenen hield. Ze zag daar een foto van tante Antje en heeft die nagetekend.

Na 70 jaar ruimden broer en zus de zolder van de boerderij op en vonden de tekening van tante in een oud kasboek. Ineke was getrouwd en woonde met haar man in Zeist. Ze gingen op vakantie naar Canada en bezochten daar haar broer en familie. Na een kerkdienst daar werden ze uitgenodigd door een Hollandse boer uit de Achterhoek. Toen hij hoorde dat ze in Zeist woonden, vertelde hij daar kennissen te hebben namelijk Rosalie die daar een verdienstelijke kunstenares was. Het contact was verloren gegaan, in de oorlog had hij gefungeerd als koerier tussen Rosalie en haar ouders die elders in de buurt ondergedoken zaten. Natuurlijk zijn Ineke, broer en zus uiteindelijk naar Rosalie gegaan en hebben haar de boerderij en de tekening laten zien.

Onvoorstelbaar dat na 70 jaar deze mensen elkaar door een bijzondere loop van omstandigheden weer zijn tegengekomen in Zeist.

Vrijheid is een luxe...

Voor het herinneringsboekje 4 en 5 mei sprak ik met Guus Dimmendaal, medewerker van Sport en Bewegen, in het verpleeghuis. Hij is bewegingsagoog en werkt dagelijks met ouderen, maar vandaag spraken we niet over beweging, maar over vrijheid. ‘Ikzelf en mijn ouders hebben de oorlog niet meegemaakt, maar mijn opa en oma wel,’ vertelt hij, “maar ze vertelden er eigenlijk niet veel over. Toch stond 4 mei bij ons thuis altijd stil op de agenda. Ik kreeg elk jaar een berichtje van mijn ouders om even stil te zijn om 20.00 uur. Dat moment van herdenken hoorde erbij, om te denken aan de mensen die hun leven voor ons hebben gegeven.” Voor Guus is het belangrijk om niet alleen de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog te gedenken, maar ook van andere oorlogen. “Vrede is niet vanzelfsprekend. Dat besef groeit bij mij steeds meer.” Hij vertelt dat hij ook soms naar bevrijdingsfestivals gaat. “Het vieren van vrijheid schept verbondenheid en saamhorigheid. En juist dat, die verbondenheid, lijkt steeds minder vanzelfsprekend te worden. We groeien uit elkaar, mensen staan steeds vaker lijnrecht tegenover elkaar.” Op mijn vraag wat vrijheid vandaag de dag voor hem betekent, antwoordt hij zonder aarzelen: “Veiligheid. Dat je over straat kunt zonder angst. Dat je je stem mag laten horen in dit land, mag zijn wie je bent, mag demonstreren als je het ergens niet mee eens bent. Dat zijn fundamentele dingen.” Tegelijkertijd ziet hij ook de spanningen in de samenleving: “Je moet tegenwoordig echt goed opletten wat je zegt. Mensen voelen zich sneller aangevallen. Ik merk dat ook in mijn lessen. Ik weeg mijn woorden zorgvuldig. Vrijheid van meningsuiting is belangrijk, maar het vraagt ook verantwoordelijkheid.”

In zijn werk met ouderen komt het thema oorlog soms zijdelings aan bod. “Op de somatische afdeling merk je soms dat de oorlog als een soort litteken aanwezig is. Het zit diep. Maar vaak wordt er niet veel over gepraat. En toch... het blijft belangrijk dat we blijven herdenken. Juist voor die oudere generatie én voor de nieuwe.” Guus maakt zich soms zorgen over de toekomst. “Er zijn momenten waarop ik echt voel: het zou zomaar anders kunnen zijn. Die veiligheid waar we nu in leven, die vrijheid, staat niet vast. Het voelt soms alsof we een verkeerde kant op gaan in de wereld, zeker met de huidige wereldleiders.” Toch blijft Guus positief. “Als er rust komt bij leiders, komt er ook rust bij mensen. Leiderschap heeft enorme invloed. Mensen willen duidelijkheid, willen weten waar ze aan toe zijn. Ik ook. De afgelopen twee jaren waren de gekste jaren van mijn leven. Soms maak ik me echt zorgen. Maar ik ben niet bang. Het komt wel dichtbij, dat wel.” Voor Guus is vrijheid uiteindelijk ook iets persoonlijks. “Ik heb samen met mijn broertje een eigen bedrijf gestart. Dat is vrijheid: dat je je leven zelf kunt uitstippelen, binnen de lijntjes. Want ja, er moeten wel kaders zijn, anders doet iedereen maar wat. Alleen binnen grenzen kun je echte vrijheid ervaren.”

Wat hoopt hij voor de toekomst? “Dat we met elkaar door één deur kunnen. Dat we niet in groepjes tegenover elkaar staan. Meer verbondenheid, meer luisteren naar elkaar. Dan zou de wereld er echt anders uitzien.”

Guus sluit af met iets wat blijft hangen: “Vrijheid is een luxe. Dat we mogen reizen, ontdekken, ondernemen. Dat we keuzes hebben. Dat voelt voor mij als rijkdom. En dat is in zoveel landen niet vanzelfsprekend.”

Guus Dimmendaal

A black and white photograph of an elderly man with a full white beard and hair, sitting in a dark-colored office chair. He is wearing a light-colored polo shirt with a small logo on the chest and a watch on his left wrist. His hands are clasped in his lap. He is looking directly at the camera with a slight smile. The background shows a window with a view of a building and a potted plant on a windowsill to the right.

Lowie van Gaalen

Herinneringen aan de oorlog

In de oorlog hield onze vader zich schuil om niet naar Duitsland gezonden te worden. Tijdens het bombardement op Arnhem bevond hij zich met een aantal jongens in een huis aldaar. Het was zijn bedoeling om hen over de Rijn en IJssel naar een veilig onderkomen te brengen. Maar het geweld om hen heen maakte hen tot “gevangenen” in een vreemd huis.

Een jaar na de bevrijding trouwden onze ouders en gingen, na enige tijd, in Beekbergen wonen. Als kinderen hebben we daar in de bossen een heerlijke jeugd gehad.

Ik, Lowie, was regelmatig met mijn vriendjes Leo en Loetje op pad en zo vonden we op een goede dag een granaat. In onze onwetendheid bonden we die gewoon onder de snelbinder van de fiets en reden daar al hobbelerend mee naar huis om te laten zien. Je snapt wel dat onze ouders daar ontzettend van geschrokken waren en meteen de Explosieven Opruimingsdienst lieten komen. We zijn gelukkig met de schrik vrijgekomen.

Begin jaren zestig kwamen er berichten binnen van Berlijnse “bleekneusjes” die nodig moesten aansterken. En waar kan dat beter dan in de bossen onder Apeldoorn. Sociaal als onze ouders waren, stelden zij hun huis en haard hier ook voor beschikbaar. Zo kregen we een schoolvakantie lang Sigrid en haar broertje bij ons te logeren.

Bij de jaarlijkse herdenkingen op 4 en 5 mei gaan mijn [Veronica's] gedachten vaak terug naar de tijd dat onze vader directeur was van het jeugdinternaat Kamp de Kuil. Op het veld te midden van de barakken werd daar de Nederlandse vlag vol eerbied tijdens Het Wilhelmus gehesen. En alle jongens die daar opgenomen waren, stonden er in een grote kring omheen.

Eva Heinhuis

Vrij om lief te hebben

Eva woont op haar kamer en wordt omringd door herinneringen, maar leeft ook in het heden. Ze heeft zelf de oorlog niet meegemaakt, maar haar ouders vertelden er vaak over.

“Twee minuten stilte,” zegt ze, “dat was heilig.”

Op 5 mei werd er gezongen op school. En zingen doet ze nog steeds met veel plezier elke dinsdagmiddag in het Lunettekoor. Met het koor zingen we ook vaak het lied “Waar de blanke top der duinen”. Als ik haar dit vertel, begint ze meteen te zingen. Het klinkt zacht uit haar mond, op de juiste toon en steeds zoekend naar de woorden. Maar de laatste zin komt er vol overtuiging uit: “Ik heb u lief, mijn Nederland”.

Ik vraag haar wat vrijheid voor haar betekent. Ze hoeft hier niet over na te denken en antwoordt meteen: “Liefde voor mensen. Ik voel me vrij om iedereen lief te hebben.”

Ze straalt als ze het zegt: “Het is fijn om de oorlog achter ons te laten en op 5 mei feest te vieren. Samen zijn, samen zingen — dát wil ik doen.”

Tussen alle mooie en ontroerende gesprekken was er ook ruimte voor luchtigheid.

Meneer Harmsen is op 5 mei getrouwd, vertelde hij. Met een knipoog `zegt hij daarover het volgende: 'Nederland viert op 5 mei de bevrijding, maar voor mij persoonlijk begon toen pas de bezetting...'

A black and white photograph of an elderly man, Jaap Harmsen, sitting in a black office chair. He is wearing glasses and a zip-up sweater over a collared shirt. He is looking directly at the camera with a neutral expression. The background is slightly blurred, showing an indoor setting with a window and some furniture.

Jaap Harmsen

Vrijheid volgens de handwerkgroep

In een gezellige kring met koffie, thee en slagroomsoesjes ontmoette ik de dames van de handwerkgroep die samenwerken aan iets bijzonders: het breien en haken van lapjes voor de Vlag van Verbinding. Terwijl hun handen gestaag doorgaan en de breipennen tikken, ontstaat er ruimte voor diepe gesprekken. We spraken over vrijheid. Wat betekent dat nu, in deze tijd?

“Vrijheid is een groot goed,” zegt één van de dames. “We hebben het goed in Nederland. Ik ben dankbaar dat ik kan doen wat ik graag wil.” Een ander voegt daaraan toe: “Dat ik kan zeggen wat ik wil, zonder iemand te kwetsen. Dat is voor mij vrijheid: meningsuiting in respect.” Respect komt vaak terug in hun woorden. “Mensen met respect behandelen en ook zelf zo behandeld worden — dát is de basis.”

Eén van de vrouwen draagt een bijzonder verhaal met zich mee. Ze zat als kind in een kamp in Nederlands-Indië. Wanneer één van de dames ernaar vraagt, vertelt ze met zachte stem: “Voor mij betekende vrijheid... het moment dat het hek openging. Toen ik weer naar buiten kon. Toen voelde ik me écht vrij.”

Het gesprek verschuift naar herdenken. Moeten we blijven herdenken? De groep knikt. “Zeker. Herdenken is waardevol. Maar ieder doet dat op zijn eigen manier.” Sommigen denken in stilte aan de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Anderen aan alle mensen die door oorlog of onderdrukking zijn geraakt.

Herdenken, zeggen ze, is meer dan terugkijken. Het is een signaal naar de toekomst. “Je laat zien: dit mag nooit meer gebeuren.” Onder hun handen groeit de Vlag van Verbinding. Elk lapje een stukje verhaal. Elk draadje een stukje geschiedenis, een stukje hoop.

Betekenis van vrijheid door Regina van Veen

Terwijl we bezig zijn met het maken van een herinneringsboekje voor 4 en 5 mei in verband met 80 jaar bevrijding, dit boekje vol verhalen over oorlog en bevrijding van mensen binnen de Lunette, zit ik in de Brasserie met een kop koffie. Ik ben nog te vroeg voor een afspraak. Er passeren me vele mensen, ook mensen die ik ken uit de tijd dat ik hier werkte. Ik maak met een aantal een praatje en vertel waar we bezig zijn. Ik vraag of zij antwoord willen geven op de vraag: "Wat betekent vrijheid voor jou in deze tijd?"

De meeste mensen zijn op weg naar een afspraak, hebben pauze of gaan bij iemand op bezoek. Ze hebben niet veel tijd, maar willen wel een kort antwoord geven:

- De luxe dat ik me vrij voel.
- Dat ik zeggen kan wat ik wil.
- De vrijheid is voor mij de rust en vreugde in iemands ogen zien; de glimlach bij de ander.
- Dat ik zelf boodschappen kan doen.
- Vrijheid van meningsuiting.
- Jezelf kunnen zijn.
- Ik weet eigenlijk niet wat het betekent om in onvrijheid te leven.
- Ik voel me vrij.
- Ik ben wel bang dat er oorlog komt, door alle onrust en onzekerheid in de wereld.
- Hoe zal de situatie dan zijn voor dieren en mensen? Hier ben ik bang voor.
- Vrijheid is leven binnen grenzen. Ik voel me bevrijd van alle druk en van macht nu ik stop met werken. Ik hoef niet meer te strijden.

Vlag van verbinding

We herdenken in stilte, we vieren in licht,
4 en 5 mei, op vrijheid gericht.

De namen, de stemmen, het verleden dichtbij,
we dragen het mee, ook hier, u en wij.

Lapje voor lapje, met zorg en geduld.
Een vlag van verbinding met liefde gevuld.
In rood, wit en blauw groeit een vlag van gevoel,
gestikt met verhalen, gemaakt met een doel.

Bewoners, vrijwilligers, soms twee aan twee.
Familie en medewerkers deden ook mee.
Samen kunnen we meer dan alleen,
Een draad van verbinding door alles heen.

We breien de vrede, we haken het woord,
we tekenen in beelden en zijn ook gehoord.
Een vlag zonder mast, maar met mensen bijeen,
die weten: herdenken doe je nooit alleen.

Met dank aan:

Wimar Jaeger, Riekje Rijk, Hetty Roessink, Regina van Veen, het Lunettekoor, Foeke Plat, mw Rijsemus, mw van Reen en dhr Hodes, Renate Wassink, Arend Zeevat, mw Batteké-Bijker, Jan en Tjitske Feith, Ria Blankenzee, Antje Vreman, Guus Dimmendaal, Lowie van Gaalen, Eva Heinhuis, Jaap Harmsen, de handwerkgroep, de schildersgroep en de Vrienden van de Lunette, Jan Mossink, Eliët Vos.

fotografie en ontwerp:

Frank Mossink - www.fotofrank.nl

drukwerk:

Aquarius Repro